

**TEZIS: O‘ZBEKISTONDA OMMALASHGAN MAISHIY
KORRUPSIYANING IJTIMOIIY-IQTISODIY OQIBATLARI VA UNI
BARTARAF ETISH YO‘LLARI.**

*TDYU magistratura bitiruvchisi
Rustamov Bekzodjon Dilmurodjon o‘g‘li*

1. Kirish

Ommalashgan maishiy korrupsiya, ya’ni fuqarolar tomonidan kundalik hayotda sodir etiladigan kichik miqyosli korrupsion xatti-harakatlar (masalan, davlat xizmatlariga erishish uchun pora berish, tanish-bilishchilik, noqonuniy imtiyozlar olish) O‘zbekiston kabi o‘tish davri iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda jiddiy muammo sifatida qolmoqda. Masalan, sog‘liqni saqlash sohasida shifokorlarga “minnatdorchilik” sifatida pul berish yoki ta’lim tizimida imtihon natijalarini “hal qilish” odatiy holat sifatida qabul qilinadi. Bu holat davlat institutlariga ishonchni pasaytiradi, iqtisodiy resurslarni noto‘g‘ri taqsimlaydi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi.

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda maishiy korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish, uning tarqalish omillarini aniqlash va uni kamaytirish bo‘yicha mahalliy kontekstga mos strategiyalarni ishlab chiqishni maqsad qiladi. Tadqiqot quyidagi savollarga javob beradi:

1. O‘zbekistonda maishiy korrupsiyaning tarqalishiga qanday omillar (iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy) ta’sir qiladi?
2. Ushbu muammoning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari qanday?
3. Maishiy korrupsiyani kamaytirish uchun qanday amaliy yechimlar samarali bo‘lishi mumkin?

Tadqiqotning dolzarbligi O‘zbekistonning korrupsiyaga qarshi islohotlar jarayonida (2017-2025 yillardagi strategiyalar) maishiy korrupsiyaga yetarlicha e’tibor berilmaganligi bilan izohlanadi.

2. Tadqiqotning dolzarbligi va ahamiyati

O'zbekistonda so'nggi yillarda korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda, jumladan, "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi qonun (2017) va davlat xizmatlarini raqamlashtirish tashabbuslari. Biroq, maishiy korrupsiya hali ham keng tarqalgan bo'lib, fuqarolar tomonidan "muqarrar" sifatida qabul qilinadi. Masalan, davlat xizmatlariga (ro'yxatga olish, litsenziya olish) kirishda kichik miqdorda pora berish keng tarqalgan amaliyotdir. Bu holat nafaqat iqtisodiy samaradorlikni pasaytiradi, balki fuqarolarning davlatga ishonchini susaytiradi va ijtimoiy adolatsizlikni kuchaytiradi.

Ushbu tadqiqotning ahamiyati shundaki, u maishiy korrupsiyani nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan tahlil qiladi. Tadqiqot O'zbekistonning mahalliy sharoitlariga mos yechimlar taklif qilish orqali davlat siyosatini shakllantirishga hissa qo'shadi. Tadqiqotning yangiligi esa mahalliy kontekstda maishiy korrupsiyaning psixologik va madaniy omillarini chuqur o'rganishdadir.

3. Adabiyotlar sharhi

Maishiy korrupsiya bo'yicha xalqaro tadqiqotlar keng ko'lamda o'tkazilgan. Rose-Ackerman (1999) korrupsiyani iqtisodiy tizimlarda resurslarni noto'g'ri taqsimlash sifatida ta'riflasa, Gupta (2012) uni ijtimoiy amaliyot sifatida ko'rib, madaniy kontekstga bog'liqligini ta'kidlaydi. Transparency International (2020) ma'lumotlariga ko'ra, o'tish davri mamlakatlarida maishiy korrupsiya davlat xizmatlariga kirishda eng katta to'siqlardan biridir. O'zbekiston bo'yicha tadqiqotlarda (Urinboyev, 2019) maishiy korrupsiyaning "odatiy" xususiyati ta'kidlanadi, ya'ni u ijtimoiy norma sifatida qabul qilinadi. Masalan, O'zbekistonda sog'liqni saqlash sohasida shifokorlarga "minnatdorchilik" sifatida pul berish keng tarqalgan.

Mavjud adabiyotlarda maishiy korrupsiyaning iqtisodiy zarariga ko'proq e'tibor qaratilgan, ammo uning ijtimoiy tuzilmalarga ta'siri, xususan, fuqarolarning davlatga ishonchiga ta'siri yetarlicha o'rganilmagan. O'zbekiston kontekstida esa mahalliy xususiyatlarga (masalan, an'anaviy ijtimoiy tarmoqlar, tanish-

bilishchilik) oid tahlillar cheklangan. Masalan, Urinboyev (2019) O'zbekistonda tanish-bilishchilikning maishiy korrupsiyani kuchaytiruvchi omil ekanligini ta'kidlaydi, ammo bu omillarni bartaraf etish bo'yicha amaliy yechimlar yetarli emas. Ushbu tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston misolida maishiy korrupsiyani ko'p qirrali (iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, psixologik) nuqtai nazardan tahlil qiladi va mahalliy sharoitlarga mos yechimlar taklif qiladi.

4. Tadqiqot savollari va maqsadlari

Tadqiqot savollari:

1. O'zbekistonda maishiy korrupsiyaning tarqalishiga qanday omillar (iqtisodiy qiyinchiliklar, ijtimoiy normalar, institutsional ishonchsizlik) ta'sir qiladi?
2. Maishiy korrupsiya O'zbekiston fuqarolarining hayot sifati, davlat xizmatlariga kirishi va iqtisodiy tizimga qanday ta'sir qiladi?
3. O'zbekiston sharoitida maishiy korrupsiyani kamaytirish uchun qanday strategiyalar samarali bo'lishi mumkin?

Maqsadlar:

- Maishiy korrupsiyaning tarqalish omillarini aniqlash, xususan, O'zbekistonning ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy xususiyatlarini hisobga olgan holda.
- Uning ijtimoiy (davlatga ishonchsizlik, tengsizlik) va iqtisodiy (resurslar yo'qotilishi, xizmatlar sifati) oqibatlarini tahlil qilish.
- O'zbekiston kontekstida amaliy yechimlar (masalan, raqamlashtirish, ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot, qonunchilik islohotlari) ishlab chiqish.

5. Metodologiya

Tadqiqot aralash usullar (mixed methods) yondashuviga asoslanadi, ya'ni miqdoriy va sifatli tadqiqot usullari qo'llaniladi:

- Miqdoriy usullar: O'zbekistonning turli hududlarida (Toshkent, Samarqand, Farg'ona) 600 nafar respondent ishtirokida so'rovnoma o'tkaziladi. Respondentlar yosh, jins, daromad darajasi va ijtimoiy guruhlar bo'yicha

stratifikatsiyalangan holda tanlanadi. So'rovnoma maishiy korrupsiyaning chastotasi, turlari (masalan, sog'liqni saqlash, ta'lim, davlat xizmatlari) va fuqarolar munosabatini aniqlashga qaratiladi. Masalan, "Siz davlat xizmatlariga erishish uchun pora berishga majbur bo'lganmisiz?" kabi savollar orqali ma'lumot yig'iladi.

- Sifatli usullar: 25 nafar respondent bilan chuqur intervyular va 3 ta fokus-guruh muhokamasi o'tkaziladi. Intervyular orqali maishiy korrupsiyaning ijtimoiy-madaniy omillari, masalan, tanish-bilishchilik yoki "minnatdorchilik" amaliyotining psixologik asoslari o'rganiladi. Fokus-guruhlar turli ijtimoiy guruhlar (masalan, talabalar, davlat xizmatchilari) o'rtasida muhokama uyushtiradi.

- Ma'lumotlar tahlili: Miqdoriy ma'lumotlar SPSS yoki R dasturlari yordamida tahlil qilinadi (korrelyatsiya, regressiya tahlillari). Sifatli ma'lumotlar NVivo dasturida tematik tahlil usuli orqali qayta ishlanadi.

- Tadqiqot joyi va vaqti: Tadqiqot O'zbekistonning uchta yirik shahrida (Toshkent, Samarqand, Farg'ona) 2026-2028 yillarda o'tkaziladi, chunki bu hududlar turli iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarni aks ettiradi.

6. Kutilayotgan natijalar

Tadqiqot natijasida quyidagilar kutilmoqda:

- Maishiy korrupsiyaning asosiy omillari aniqlanadi. Masalan, iqtisodiy qiyinchiliklar, davlat xizmatlarining samarasizligi, tanish-bilishchilik kabi omillar O'zbekistonda muhim rol o'ynaydi.

- Ijtimoiy oqibatlar sifatida fuqarolarning davlat institutlariga ishonchsizligi va ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi aniqlanadi. Masalan, sog'liqni saqlash sohasida pora berish imkoniyati bo'lmagan fuqarolar sifatsiz xizmatga duch keladi.

- Iqtisodiy oqibatlar sifatida davlat byudjetiga tushadigan yo'qotishlar va xizmatlar sifatining pasayishi tahlil qilinadi. Masalan, noqonuniy to'lovlar tufayli davlat xizmatlari samarasizlashadi.

- O'zbekiston uchun moslashtirilgan strategiyalar taklif qilinadi: (1) davlat xizmatlarini to'liq raqamlashtirish (masalan, e-gov tizimini kengaytirish); (2)

fuqarolar orasida axloqiy ta'lim va ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot; (3) qonunchilikni yanada qattiqlashtirish va monitoring tizimlarini joriy etish.

Ushbu natijalar O'zbekistonning korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

7. Xulosa

O'zbekistonda ommalashgan maishiy korrupsiya ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga jiddiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ushbu tadqiqot muammoning ildizlarini chuqur o'rganish, uning oqibatlarini tahlil qilish va mahalliy sharoitlarga mos yechimlar taklif qilish orqali davlat siyosatini shakllantirishga hissa qo'shadi. Tadqiqot davlat xizmatlarining shaffofligini oshirish, fuqarolarning ishonchini mustahkamlash va ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Kutilayotgan natijalar nafaqat akademik doiralarda, balki amaliy islohotlar uchun ham foydali bo'ladi, bu esa O'zbekistonning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

8. ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rose-Ackerman, S. (1999). **Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform**. Cambridge University Press.
2. Gupta, A. (2012). **Red Tape: Bureaucracy, Structural Violence, and Power in India**. Duke University Press.
3. Urinboyev, R. (2019). **Everyday Corruption in Uzbekistan: Norms, Practices, and Coping Mechanisms**. Central Asian Survey.
4. Transparency International. (2020). **Corruption Perceptions Index 2020**.
5. O'zbekiston Respublikasi. (2017). **Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida*gi qonun.*
- Tezlik: Tезis to'liq tayyor, ammo qo'shimcha tuzatishlar yoki kengaytirish kerak bo'lsa, 12 soat ichida yakunlanadi.